

ресурс], 07.10.2015. URL : <https://typeindepth.org/the-spectrum-of-consciousness/> (дата звернення: 23.11.2025).

4.Nakonečný M. Archetyp [Електронний ресурс] *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR. URL : <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Archetyp> (дата звернення: 23.11.2025).

5.Nakonečný M. Nevědomí kolektivní [Електронний ресурс]. *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR. URL : https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nev%C4%9Bdom%C3%AD_kolektivn%C3%AD (дата звернення: 23.11.2025).

6.Nekula M. Znak. CzechEncy. Nový encyklopedický slovník češtiny. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK> (дата звернення: 23.11.2025).

7.Peregrin J. Filozofie pro normální lidi. Dokořán, 2008.

8.Plháková A. Učebnice obecné psychologie. Academia, 2003.

9.Zahrádka P. Estetika na přelomu milénia. Barrister & Principal, 2010.

Олександр Бродецький

Консервація травми: ідеологічні важелі «руського міра» в естетиці практик УПЦ МП під час війни

Коли травма є тривалим досвідом, особи й спільноти, вражені нею, особливо тяжіють до її символічної компенсації – шукають подоби ментального ладу, котрий розраджував би бодай частково. А втім, ще з часу Еріха Фромма знаємо: розрада всупереч усвідомленості – це трамплін втечі від свободи, чинник загрузання в ціннісній і соціальній «трясовині». Мислитель застерігав: «Якщо не помічаємо несвідомого страждання, типового для автоматизованої особи, це означає, що ми сліпі до небезпеки, яка загрожує нашій культурі в її психологічних основах: готовності погодитися на будь-яку ідеологію та будь-якого провідника, який обіцяє розважити і пропонує політичну структуру й символіку, що нібито мають внести лад і значущість у життя особи. Відчай людського автомата є сприятливим ґрунтом для політичних цілей фашизму» [21, s. 239].

Й естетичний досвід, і релігія як світоглядні та емоційно релевантні смислові форми – амбівалентні в ціннісному векторі. У багатьох своїх виявах вони підтримують траєкторію ясності. Але нерідко на естетичному й релігійному теренах люди стикаються з ілюзією «вирішеності» та «вивершеності». Хоч це «наркотизоване» уявлення, а насправді вони вписані в легітимізацію деструкції.

У який спосіб служить другій тенденції релігійно-естетичне, коли його специфічно організовують? Це із надлишком демонструє «культура» так званої Української православної церкви (УПЦ), очолюваної митрополитом Онуфрієм Березовським.

Саме тут і мова, і сакралізована персоналізація віх історії через іконічність, і виразність церковно-дипломатичних жестів є тими естетичними поршнями, за допомогою яких ін'єктується у свідомість і практику вірян залежність від саморуйнівних компульсій єдності з мета-руйнівником. Таким мета-руйнівником у цій війні (як і в ширшому контексті історії) є для України Росія, її влада та її юрба.

Окреслимо сказане аналізом кількох кейсів.

«Естетика» кейсу 1. Візуально: дідусь у білому куколі приймає в розкішному палаці дітей. Він аплодує їхнім пісням та танцям (прорепетирувати котрі їх перед тим наполегливо спонукали дорослі куратори). П'є з ними чай, каже, який радий і втішений.

Контекст: три аналогічні між собою події [14]; [15]; [12] – в листопаді 2015, 2018 і 2019 рр. Діти – з України, яка, як відомо, від 2014 р. зазнає агресії з боку Росії. «Хлібосольна» особа в куколі – це патріарх московський Кирил Гундяєв. Він – цілковито лояльний, ба більше, заохочувальний до політики Путіна. Саме він – головний ідеолог доктрини «русского мира». Ось відома його фраза з виступу перед Путіним ще в лютому 2012 р.: «Величезну роль у виправленні кривизни нашої історії відіграли особисто Ви, Володівір Володімовіч. Я хотів би Вам подякувати. Ви колись сказали, що працюєте, як раб на галері – з тією лише різницею, що раб не мав такої віддачі, а у Вас вона дуже висока» [5]. У тому самому виступі головний «православний» Росії героїзував російську мілітарність (яка вже проявила на той час себе злочинами не лише в Чечні, а й у Грузії

під час загарбницької війни Росії проти неї 2008 р.). Гундяєв з пієтетом висловлювався на тій зустрічі і щодо радянських пропагандистських фільмів про спецслужбістів тоталітарного режиму, закликаючи суспільство повертатися до такого ідеологізму. Звісно, накачування російського соціуму такою риторикою було системним і готувало ґрунт для подій 2014 р. в українських Криму та на Донбасі.

І ось уже під час кривавих подій російської агресії щодо України, коли цивілізований світ констатував і засуджував міжнародно-злочинний характер дій Росії, встановлював проти неї перші цілком законні санкції, – українських дітей на «паломництво» в палати московського патріарха тричі возила ігумена Серафима Шевчик – очільника Синодального відділу УПЦ «Церква і культура». Прикметно: ця впливова ігумена й нині, коли збігає четвертий рік повномасштабної війни Росії проти України, залишається керівницею цього відомства в УПЦ [16]. (За умовною світською аналогією вона є «міністеркою» культури в цій Церкві). Серафима Шевчик навіть у 2025 р. бере участь у спільних служіннях в Україні із ієрархами РПЦ, котрі в наші дні засвідчують цілковиту лояльність Гундяєву, демонстративно тримаючи на стіні його портрети. Зокрема, йдеться про архієрея Петру Мустаце з Молдови, який є членом однієї з комісій Синоду РПЦ, регулярно бере участь у її засіданнях [1]. Найновіші із численних відвідин ним України (Одеси) і дружні зустрічі там з митрополитом Онуфрієм й іншими функціонерами УПЦ відбулися в листопаді 2025 р., про що, зокрема, сама Серафима сповістила на своїй офіційній сторінці у соцмережі Facebook [20].

«Естетика» кейсу 2. На офіційних сайтах українських і молдовських церковних структур бачимо зовні зворушливий образ щирого єднання вірян та єпископа із сусідньої країни. Архієрея з Молдови Патрокла Поромбока запросили на свято церковні функціонери в Україні, і віряни вистелили для його зустрічі килимок із квітів, про що свідчать світлини з ФБ-сторінки «Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії УПЦ» [6]. Усмішки, вручення букетів, радість. Та й офіційний портал УПЦ сповіщав: «Наприкінці богослужіння єпископ Патрокл привітав настоятеля та вірян з визначною подією в житті парафії і виголосив проповідь» [19]. Отже, був навіть не просто візит, а

цілеспрямовані виховні й настановчі слова, звернені до громадян України. Естетика «єднання й солідарності». Естетика «богоугодності». Але що відомо про діяльність єпископа Патрокла, візит якого саме так було оздоблено?

Цей візит мав місце в липні 2024 р. в селищі Красноїльську Чернівецької області. І красу гостинності буковинські віряни дарували особі, котра того ж таки 2024 р., тільки трьома місяцями раніше, в Москві отримувала від патріарха Кирила Гундяєва кар'єрне підвищення й промовляла, стоячи віч-на-віч із ним, такі слова: «Ваша Святосте! Святіший Владико й Отче!.. З сердечним смиренням та трепетом у душі нині постаю перед Вами, я – грішний і негідний... Ви, Ваша Святосте, завжди будете для мене живим і дієвим взірцем. Приймаючи колись на себе апостольський тягар, Ви завжди жили й живете Церквою, богослужінням і увагою до всіх нас...» [17].

А ось власне наратив того «взірцевого» носія «апостольського тягаря» (Кирила Гундяєва), висловлений у квітні 2022 р. публічно, у головному армійському храмі Росії: «У воєнний час служба у Збройних Силах – це справжній подвиг, а саме такий час ми зараз переживаємо... Нині особлива наша молитва – за Збройні Сили, за наших воїнів... Сьогодні я саме тут, у цьому храмі, звершував Божественну літургію, щоб зустрітися передусім із представниками наших Збройних Сил, звернутися до них, а через них – до всієї нашої армії, до флоту, до всіх захисників Вітчизни, аби вони усвідомлювали історичну важливість поточного моменту» [18]. А ще раніше, на самому початку повномасштабного вторгнення, у березні 2022 р. Кирил Гундяєв використав естетику пієтету вірян перед іконою Божої Матері з немовлям Ісусом для сприйняття їхньою свідомістю блюзнірського акту, спрямованого на сакралізацію загарбницьких воєнних дій. Він заявив, що «зараховує» найсакральніший для християн образ у ряди військової структури. Звертаючись до генерала, керівника цієї структури, він сказав: «Я хотів би, щоб цей образ був у лавах Росгвардії РФ» [13, хв. 2, сек. 53-58]. Патетичні, зодягнуті в сакралізовану оболонку слова героїзації зля як натиск чергової пускової кнопки масових, багатотисячних убивств.

«Естетика» кейсу 3. Місто Чернівці, 13 квітня 2025 р. Свято Входу Господнього в Єрусалим. Введенський жіночий

монастир. На полиці храмової крамниці серед інших релігійних книжок і брошур – два ідентичні за змістом молитвослови, із зазначенням на звороті ціни, за яку громадянин / громадянка України їх може купити для задоволення релігійних потреб (290 грн.) Ось посилання на інформацію на порталі РІСУ, де автор як свідок ситуації висвітлював ці факти і їхній контекст [2]. Обидва молитовники видані в Україні вже через багато років після здобуття Незалежності. У цих книжках серед іншого бачимо такі два розділи (спеціально цитуємо мовою оригіналу): «Молитвы за Отечество» [11, с. 512], «Молитвы за воинов» [11, с. 523]. Заголовок першої з молитов згаданого розділу розвіє сумніви щодо того, яку саме країну іменують тут «Батьківщиною»: «Молитва о спасении державы Российской и утолении в ней раздоров и нестроений» [11, с. 512]. У цьому молитвослові, виданому 2009 р. в Краматорську, зазначається, що його видання офіційно благословляв той архієрей УПЦ (Филип Осадченко), котрий і в наші дні посідає [див. 16], і 2009 р. посідав відповідальну посаду у церковній владній вертикалі – голови Синодального відділу релігійної освіти, катехізації та місіонерства [див. 11, титул]

Ми детально оглянули лише ці три кейси естетики потурання війні, хоч їх є набагато більше. Зокрема, й такі:

– Дбайливо запалені у 2025 р. у храмах України лампадки [див. 3] біля ікон політично канонізованих «святих», наприклад, Ніколая II Романова, котрий є символом ідеології «єдиної і неподільної Російської імперії» та спирався на шовіністичні сили на кшталт «Союзу російського народу», відомого своєю войовничою ксенофобією.

- Жести приязні і підкресленої дружності до тих релігійних діячів світу, котрі прямо вихваляють діяльність Путіна, тим самим «вибілюючи» зло рашизму в очах мільйонів людей. Серед таких діячів, наприклад, Сербський патріарх Порфирій і Єрусалимський патріарх Феофіл III, про чію підтримку УПЦ й митрополита Онуфрія регулярно сповіщає її офіційний сайт [див. 9]; [див. 10]. Цинізм патріарха Сербського Порфирія такий масштабний, що він у Кремлі, як інформував офіційний ресурс його Церкви, «висловивши на прийомі подяку президентові Путіну..., наголосив на незмірній значущості діяльності президента Путіна із захисту, зміцнення й просування

християнських цінностей» [8]. Іншими словами, цей жорстокий міжнародний військовий злочинець для головного православного Сербії є нібито «зберігачем» цінностей релігії любові й милосердя. Міру втіленого гротеску важко навіть уявити.

- Участь під час повномасштабної війни ієрархів УПЦ (як-от впливового митрополита Луки Коваленка) в ідеологічних заходах на міжнародній арені, організованих явними лобістами інтересів путінської Росії, як-от «Центр російських студій» в університеті Белграда в Сербії [див. 7], [див. 4].

Тож підсумовуючи, наголосимо: такі особливості діяльності верхівки УПЦ є системними, регулярно відтворюваними, закономірно зумовленими суттю цієї організації. Функціонери УПЦ закликають до толерантності щодо своєї структури, тим часом самі заохочують крайню нетолерантність. Законні ініціативи української держави і громадянського суспільства, спрямовані на усунення прямого впливу ідеології держави-агресора на свідомість українських громадян, вони проголошують «гоніннями на Церкву» і нібито згортанням свободи совісті в Україні. Масовано імпортують за кордон риторичку про, мовляв, ушкодження в Україні інклюзії в релігійній сфері. Така діяльність і її системність – один із виявів чинника постправди, котра, попри свою зовні «постмодерну» суть, служить платформою сприяння силам, що мають інтенцію відродження тоталітарних систем, подібних до нацистської Німеччини та СРСР.

Це вимагає – незалежно від того, якою є міра інтенсивності дій держави в усуненні такого стану – активних зусиль науковців, передусім релігієзнавців, філософів, соціологів, здатних аналізувати семантико-символічну дієвість у суспільстві відповідних ідейних наративів, естетичних патернів і комунікативних практик та цілеспрямовано експлікувати способи запобігання безпековим загрозам.

Список використаних джерел

1. Архиепископ Унгенский и Ниспоренский Петр принял участие в заседании Синодальной Комиссии 26 мая 2025 г. Episcopia de Ungheni si Nisporeni [Електронний ресурс]. URL : <https://surl.li/ielshg> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

2.Бродецький О. Жах смислового дисонансу: російський мир як система в житті «У»ПЦ. *Релігійно-інформаційна служба України*, 15 квітня 2025 р. [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.cc/klpvek> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

3.Бродецький О. Тавро «російського світу». І на землі, і над землею, і під землею? *Релігійно-інформаційна служба України*, 15 квітня 2025 р. [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/yskpns> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

4. Бродецький О. Високопреосвященний архицинізм. *Релігійно-інформаційна служба України*, 15 квітня 2025 р. [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/ijfjmkj> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

5.Выступление Патриарха Кирилла 8 февраля 2012 г. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП* [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/wvgsei> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

6.Красноїльськ 15 липня 2024 р. Допис у соцмережі Facebook на сторінці «Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії» [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/zwkqqu> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

7. Одржана научна конференція «Утицај Цариградске патријаршије на судбину православља у Украјини». *Универзитет Београду* [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/hlmwue> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

8.Патријарх Порфирије разговарао са председником Руске Федерације Владимиром Путином. *Српска Православна Црква*. [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.lu/vwpizu> (Дата звернення 1 листопада 2025 р.)

9.Патріарх Порфирій привітав Митрополита Онуфрія з річницею інтронізації. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ* [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://surli.cc/smetsu> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

10.Патріарх Сербський Порфирій привітав Митрополита Онуфрія з днем тезоіменитства. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ* [Електронний ресурс]. URL : <https://surli.li/upkomd> (Дата звернення: 1 листопада 2025 р.)

11.Полный православный молитвослов на всякую потребу. Краматорск: Тираж-51. 2009. 656 с.